

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Cephelelerinde Alman Paşa Tayyare Bölükleri

German Pasha Aircraft Companies on the Ottoman fronts of the First World War

Özgür Türkoğlu *

* Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Konya
ORCID No: 0000-0002-2369-2674

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Özgür Türkoğlu
Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Konya, Türkiye.
E-posta/E-mail:
sergant_123@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 17.09.2023
Revizyon Talebi/Revision Requested: 26.08.2023
Son Revizyon/Last Revision Received: 23.09.2023
Kabul/Accepted: 26.09.2023
Yayınlanma/Publication: 25.10.2023

Atıf/Citation:
Türkoğlu, Özgür "Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Cephelelerinde Alman Paşa Tayyare Bölükleri" *Tarih'in Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 30, (2023), 177-186

ÖZ

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girdikten sonra her alanda olduğu gibi hava kuvvetleri bağlamında da Almanlardan ciddi destek gördü. Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın gayretlerinin netice olarak Alman Pilot Üsteğmen Erich Serno, Osmanlı Hava Kuvvetlerine tayin edildi. Serno bu göreve atandıktan sonra birçok reform gerçekleştirdi. Almanya'dan çok sayıda tayyare temin etti. Osmanlı cephelelerinde on yedi adet tayyare bölüğü oluşturdu. Bu bölükler içerisinde Paşa Tayyare Bölükleri de bulunmaktadır. Oluşturulan tayyare bölüklerinde Türk ve Alman personel müşterek görev yapmakla birlikte Paşa Tayyare Bölüklerinde sadece Alman pilotlar ve yer personeli görev yaptı. Bu bölükler II. Kanal Harekâtı, Irak ve Sina-Filistin cephelelerinde etkin rol oynadılar.

Anahtar Kelimeler: Serno, Paşa Tayyare, Havacılık Tarihi, Birinci Dünya Savaşı

ABSTRACT

After the Ottoman Empire entered the First World War on the side of Germany, it received serious support from the Germans in the context of the air force. As a result of the efforts of Enver Pasha, German Pilot First Lieutenant Erich Serno was assigned to the Ottoman Air Force. After Serno was appointed to this post, he carried out many reforms. He procured a large number of aircraft from Germany. He formed seventeen aircraft divisions on the Ottoman fronts. Among these divisions, there are also Pasha Aircraft Squadrons. Although Turkish and German personnel served jointly in the aircraft divisions created, only German pilots and ground personnel served in the Pasha Aircraft Divisions. These divisions played an active role in Operation Kanal, Iraq and Sinai-Palestine fronts.

Keywords: Serno, Pasha Aircraft, Aviation History, First World War

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na Almanya ile müttefik olarak girmesindeki belirleyici olay 24 Nisan 1877-3 Mart 1878 tarihleri arasında vuku bulan ve 93 Harbi olarak da bilinen Osmanlı-Rus Savaşı ve bu savaş sonunda imzalanan Berlin Kongresi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da önemli toprak kayıpları yaşadığı Berlin Kongresi'nde Bulgaristan yarı bağımsızlık elde etmiş, Bosna-Hersek Avusturya idaresine bırakılmıştır. Rusya Kars, Ardahan ve Batum'u, Sırbistan Niş'i, Romanya Dobruca'yı, Yunanistan ise Teselya'yı topraklarına katmıştır. Sonraki yıllarda; 1881'de Tunus Fransa'nın, 1878'de Kıbrıs, 1882'de Mısır İngiltere'nin hakimiyetine girmiştir.¹ 93 Harbi Türk ordusunun içinde bulunduğu kötü durumu da açıkça ortaya koymuş ve Padişah II. Abdülhamit ordunun ıslah edilmesine yönelik Osmanlı Devleti için daha az tehlikeli gördüğü, güçlü sanayiye ve orduya sahip Almanya'ya başvurarak Alman subay gönderilmesini talep etmiştir.² Bu talebe cevaben Albay Otto Von Kaehler başkanlığında bir Alman ıslah heyeti 1882'de İstanbul'a gönderilmiştir. 1883'te bu heyete Binbaşı Colmar Freiherr Von der Goltz da katılmıştır.³

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte iktidara geçen İttihad ve Terakki subayları da tercihlerini Almanlardan yana kullanmışlardır. 1912'deki Balkan yenilgisi sonrasında Liman Von Sanders başkanlığında bir Alman askeri heyeti Osmanlı ordusunda ıslah çalışmaları için çalışmalarına başlamıştır.⁴ Görüldüğü üzere kara gücünde Almanlar tercih edilmiştir. Ancak bu tarihlere İstanbul'da bulunan Tayyare Mektebi'nde⁵ ise Fransız Yüzbaşı Marki De Goys Mazeyrac bulunmaktaydı. Havaçılık teknolojisi bakımından Fransa önde gelen bir ülkedir. Bu nedenle Türk Hava Kuvvetlerinin⁶ geliştirilmesi için Fransızlar tercih edilmiştir.⁷

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan Veliherdi Arşidük Ferdinand'ın Saraybosna'da Sırp ve Hırvat Milliyetçilerinin kurduğu bir grubun üyesi Sırp Gavrilo Princip tarafından öldürülmesi ile fitili ateşlenen Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Tayyare Mektebi'nde görevli Fransız Yzb. Mazeyrac ülkesi Fransa'ya gönderilmiştir.⁸ İngiliz-Alman güç yarışı, Rusya, Fransa, İngiltere ve Almanya'nın sömürgeci politikaları, bu ülkelerin milliyetçi ve yayılcı hevesleri ve Osmanlı topraklarının paylaşılması mücadelelerinin yarattığı⁹ savaşta Üçlü İttifak Bloğu; Almanya ve Avusturya-Macaristan ile Üçlü İttifak Bloğu; İngiltere, Fransa ve Rusya yer almışlardır.¹⁰ Arşidük Ferdinand'ın öldürülmesinin ardından Avusturya-Macaristan Sırbistan'a ultimatoma vermiş ancak Sırbistan ultimatoma reddetmiştir. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan Sırbistan'a 28 Temmuz 1914'te savaş ilan etmiştir. Ardından Rusya Avusturya-Macaristan'a karşı seferberlik durumuna geçmiştir. Almanya 1 Ağustos 1914'te

¹ Necmettin Alkan, *Sultan II. Abdülhamit Arafta Bir Hünkâr*, Kronik Kitap, İstanbul 2023, s. 238-240.

² Jehuda Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985, s. 24.

³ Ruhi Furfan, Mehmet Şevki Yazman, *Tarihte Türk-Alman Dostluk İlişkileri*, Nurettin Uyan Kitap Fabrikası, İstanbul 1969, s. 55.

⁴ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 107.

⁵ 1912 yılında başlayan Trablusgarp Savaşı'nda Fransa'dan satın alınan iki adet Deperdussin uçağı ile birlikte iki Fransız pilot kiralananmıştır. Ancak pilotlar son anda vazgeçmişler ve Fransa Devleti de uçakları teslim etmemiştir. İtalya'nın bu savaşta ilk defa Türklere karşı kullandığı tayyarelerin etkisi, pilotların vazgeçmesi ve Rodos'un İtalyanlar tarafından işgali sonucu Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa ve Havaçılık Komisyonu Başkanı Yarbay Süreyya (İlmen)'nin girişimleriyle İstanbul Yeşilköy'de Tayyare Mektebi açılmıştır. Mektebin yapımı Fransız REP firmasına verilmiş, 3 Temmuz 1912'de imzalanan mukavelelerin ardından mektebin inşası 25 Eylül 1912'de tamamlanmıştır. Yavuz Kansu-Sermet Şenöz-Yılmaz Öztuna, *Havaçılık Tarihinde Türkler C. 1*, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara 1971, s. 156-157.

⁶ Dönemin Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa dünyada gelişen havaçılık teknolojiye yakından alaka göstermiş ve bu yeni güç unsurunun Osmanlı ordusuna iktibası için bir komisyon kurulmasını Genelkurmay Dairesinde görevli Yarbay Süreyya (İlmen)'a tevdi etmiştir. Bu emre müteakip Kıtâat-ı Fenniye ve Mevak-ı Müstahkeme Müfettişi Umumiliğine bağlı olarak Havaçılık Komisyonu kurulmuştur. 1 Haziran 1911'de kurulan komisyon Türk Hava Kuvvetlerinin çekirdeğini oluşturmuştur. Bu tarih Türk Hava Kuvvetleri kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir. Mazlum Keyüsk-Sıtkı Tanman, *Türk Havaçılık Tarihi (1912-1923)*, 1912-1914 1. Kitap, Hava Basımevi, Eskişehir 1950, s. 14-15.

⁷ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 234/00150, 17 Cemaziye'l-Evvel 1332.

⁸ Wallach, a.g.e., s. 179.

⁹ Tefik Yener, *Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı İmparatorluğu*, İnkılap Yayınevi, Ankara 2010, s. 83.

¹⁰ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-1914*, Der Yayınları, İstanbul 2012, s. 589.

Rusya'ya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya savaş ilan etmiştir. Üçlü İtilaf Devletlerinin diğer üyesi İngiltere ise 4 Ağustos'ta Almanya'ya savaş ilan etmiştir.¹¹

Avrupa'da gelişen hadiseler karşısında Osmanlı Hükümeti en nihayetinde bu savaşın Osmanlı topraklarına sirayet edeceğini düşünmüş ve yenilmez olarak gördüğü Almanya'nın¹² yanından savaşa girmeye karar vermiştir. 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile savunma konusunda anlaşmaya varılmıştır.¹³ Antlaşmaya göre taraflar tarafsızlık politikası güdecek, Osmanlı toprakları Rusya tarafından saldırıya uğrarsa Almanya Osmanlı'nın topraklarını savunacaktı. 2 Ağustos tarihli yapılan gizli antlaşmadan sonra Goeben ve Breslav zırhlıları Akdeniz'den geçerek 10 Ağustos'ta Çanakkale Boğazı'ndan giriş yapmışlardır. Bu zırhlılar 27 Ekim 1914'te Amiral Wilhelm Schoun emrinde Karadeniz'e açıldılar. 29 Ekim'de Odessa ve Novorossisk kentlerini bombaladılar. Bu olayın ardından 2 Kasım'da Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti ve Kars üzerinden saldırıya geçti. İngiltere ve Fransa ise Basra Körfezi'ne çıkarma yaptılar. Sonuç olarak Osmanlı Devleti Harbi Umumi'ye dahil olmuştur.

14

Almanya'nın müttefiki olarak Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı'nın savaşın başlarında hava gücü bakımından envanterinde sadece 10 adet uçak bulunuyordu.¹⁵ Mali nedenler, Balkan Harplerinde yaşanan kayıplar uçak sayısını azaltmıştı.¹⁶ Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesinin ardından 6 Kasım'da Tayyare Mektebi'nden iki adet uçak Kafkas cephesine gönderilmek üzere Bezm-i Alem vapuru ile yola çıkarılmış ancak uçakları taşıyan vapur İstanbul'un 105 mil açıklarında bir Rus torpidosu tarafından batırılmıştır.¹⁷ Durumun vahametine binaen Harbiye Nazırı Enver Paşa müttefik Almanya'dan Türk havacılığının geliştirilmesi ve savaş boyunca tayyare bölüklerinin oluşturulması için bir Alman subay talep etmiştir. Alman Genelkurmaylığı bu talep sonrası Pilot Üsteğmen Traugott Johannes Erich Serno'yu bu göreve uygun bulmuştur. Üsteğmen Erich Serno 3 Ocak 1915'te İrade-i Seniyye ile Tayyare Mektebi Müdürü olarak atanmış ve rütbesi Yüzbaşılığa yükseltilmiştir.¹⁸

Bu makalede amacımız Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Hava Kuvvetlerine tayyare bölükleri oluşturmak için atanan Alman subay Erich Serno'nun çalışmaları ile oluşturulan ve yalnız Alman pilotların ve personelin görev yaptığı; Almanların *Paşa Tayyare Bölükleri* olarak adlandırdığı 300., 301., 302., 303., 304. ve 305. Bölükler ele alınmıştır. Bu bölükler Osmanlı cephelerinde oluşturulan diğer tayyare bölüklerinden lojistik, ikmal yönünden nispeten daha iyi durumdaydılar. Alman personel kendi askeri kıyafetlerini giymeye devam ettiler. Ancak bu bölüklerin envanterindeki uçaklar diğer cephelerdeki uçaklardan farklı değildi.

I. Paşa Tayyare Bölüklerinin Kurucusu Erich Serno'nun Askerlik Safahatı

Erich Serno 18 Şubat 1886'da Almanya'nın Berlin şehrinin Büchow kasabasından doğmuştur. 1906 yılından lise öğreniminin tamamlamış ve 3 Nisan 1906 tarihinde Alman ordusuna katılmıştır. İlk birliği Colmar şehrinde bulunan 2. Alsace Piyade Alayı olmuştur. Ulaştırma sınıfında askeri öğrenci olarak askerlik hayatına başlayan Erich Serno Makineli Tüfek Bölüğünde eğitimine başlamıştır. 14 Şubat 1911'de Teğmen rütbesini alan Serno acemi

¹¹ James Joll, Gordon Martel, *Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?*, İstanbul 2018, s. 14.

¹² Mete Tunçay, *Siyasal Tarih, Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980*, C. 4, (ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 1995, s. 41.

¹³ Kemal Arı, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 18; Mesut Uyar- Edward J. Erikson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 483.

¹⁴ Ahmet Emin Yalman, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 79-80.

¹⁵ Osman Yalçın, *Türk Hava Gücü, Kuruluşu, Yükselişi ve İlk Seferleri (1911-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 110.

¹⁶ Kansu-Şenöz-Öztuna, a.g.e., s. 171.

¹⁷ Sinemis Oğuz, *Türk Havacılığında İlkler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul 2017, s. 16-17.

¹⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâbüalî Evrak Odası Evrakı (BEO), 4330/324700, 17 Safer 1333.

erlere makineli tüfek eğitimi vermek üzere bu bölükte göreve başlamıştır. Serno Kasım 1911'de pilotluk sınavını başarıyla geçmiş ve Döberitz'de bulunan uçuş okulunda pilotaj eğitimi almaya hak kazanmıştır. Serno uçuş eğitimine gitmeden önce birliğinde yapılan bir tatbikatta bacağından yaralanmış ve pilotaj eğitimine katılamamıştır. Hastanede tedavi gördükten sonra aralık ayında Colmar'daki birliğine geri dönmüştür.¹⁹

Tğm. Serno 12 Mart 1912'de Berlin Askeri Havacılık Eğitim ve Araştırma Enstitüsü'ne atanmış ve burada Harlan tipi uçaklarla pilotaj eğitimi almıştır. 9 Ekim 1912'de Berlin Johannistal'daki uçuş okulunda da pilotaj eğitimi alan Serno, 301 numaralı pilotaj lisansını ve Prusya Pilot Rozetini almaya hak kazanmıştır. Ekim ayı sonunda Colmar'daki birliğine geri dönmüştür. Serno bir yıl sonra 1913 yılının ekim ayında Döberitz'deki 1. Hava Taburu'na atanmıştır. Aralık ayına kadar burada görev yapan Serno Metz'de bulunan 4. Hava Taburu 2. Tayyare Bölüğü'ne tayin olmuştur.²⁰

Serno Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar Metz'de görevine devam etmiştir. 27 Temmuz 1914'te savaşın başlamasıyla Serno'nun bölüğü Fransa'nın kuzeyinde bulunan Dieuze şehrine intikal etmiştir. Serno Clermont-en-Argonne Montfoucon Hava Üssü'nde görevine devam etmiştir. 20 Eylül 1914'te Fransa kuvvetlerine karşı uçuşlar gerçekleştirmiştir. Uçuşlarından birinde kaza-kırım geçirmiş ve Montmedy'de askeri hastanede tedavi görmüştür. Serno 25 Eylül 1914'te üstteğmen rütbesine yükselmiştir. Hastanede tedavisi tamamlanan Serno Almanya'nın güneybatısında bulunan Trier şehrine atanmıştır. Ancak burada daha önce birliğinde geçirdiği kaza sonucu bacağındaki yara nüksetmiştir. Askeri hastaneye tekrar yatırılan Serno'ya uçuş görevi yapamaz raporu verilmiştir. Ütğm. Serno boşta durmak istememiş ve talebi sonucunda 1 Kasım 1914'te Leipzig-Lindethal Hava Sahası Komutanlığı ve Uçak Fabrikaları Denetim Amirliği görevini üstlenmiştir. Erich Serno bu göreve başladıktan kısa bir süre sonra İstanbul'da hali hazırda görev yapmakta olan Alman Askeri Heyeti'ne atanmıştır. Serno 4 Ocak 1915'te İstanbul'a gelerek Yeşilköy Tayyare Mektebi'nde yeni göreve başlamıştır.²¹

Erich Serno Tayyare Mektebi'nde göreve başladıktan hemen sonra mektebin yeniden teşkilatlandırılması, yeni hangarlar inşa edilmesi ve personel alınması faaliyetlerine başlamıştır. Mektepte pilot ve rasit kursu açmış, Almanya'ya pilotaj eğitimi için Türk pilot adaylarının gönderilmesini sağlamıştır. Serno ilk olarak Çanakkale Cephesi için 1. Tayyare Bölüğü oluşturmuştur. Çanakkale'de kendisi de kritik uçuşlar gerçekleştirmiştir. Serno bu cephede ayrıca Fokker tipi makineli tüfekli silahlarla mücehhez uçaklardan 6. Tayyare Bölüğünü kurmuştur.²² Serno Irak Cephesi, Kafkas Cephesi ve Sina-Filistin Cephesinde muhtelif tayyare bölükleri kurarak savaş süresince Türk Hava Kuvvetlerini güçlendirmiştir. Cephelere denetleme ziyaretlerinde bulunmuş Kuva-yı Havaiyye Kumandanlığı (Hava Kuvvetleri Komutanı) makamına kadar yükselmiştir.²³ Serno 9 Ocak 1916 tarihinde Binbaşı rütbesine terfi etmiştir.²⁴ Meteoroloji istasyonları, uçak bomba fabrikası ve uçak pervane imalathanesi Serno'nun çalışmaları sonucu kurulmuştur.²⁵

¹⁹ George Bewersdorf, "Der Osmanische Major Erich Serno", *Orden Und Ehrenzeichen*, (2006), s. 11-12

²⁰ Dieter Gröschel, "Alter Adler Major Erich Serno (1886-1963) Berufsoffizier und Militär-Flieger 1906-1920", *Das Propellerblatt*, Nu. 32, (2012), s. 1174-1175.

²¹ Bewersdorf, a.g.m., s. 13-15.

²² Uğur Uzunoğlu, "Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Hava Kuvvetlerinin Teşkilatlanmasında Etkin Rol Oynayan Alman Havacı Subay Erich Serno (1886-1963)", *Havacılık Tarihi Sempozyumu*, İstanbul 2012, s. 356-359.

²³ Avni Okar, *Türkiye'de Tayyarecilik*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, s. 9-10; Osman Yalçın, *Türk Hava Gücü, Kuruluşu, Yükselişi ve İlk Seferleri (1911-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 118.

²⁴ BOA, BEO, 4393/329441, 6 Rebi'ül-Evvel 1332.

²⁵ Peter Flanagan, "The Reports of Erich Serno 1", *Cross And Cockade Journal*, Vol. 11, Nu.2, 1970, s. 129; Keyüsk-Tanman, a.g.e., s. 59; Klaus Wolf, *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi'nde Alman-Türk Askeri İttifakı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 372.

Serno Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Mondros Mütarekesi'nin; "Osmanlı topraklarında halihazırda bulunan Alman ve Avusturya uyruklu sivil ve askerlerin bir ay içinde ülkelerine dönmesi gerektiği" maddesi uyarınca 5 Kasım 1918'de İstanbul'dan gemiyle Odessa Limanı'na varmak üzere yol çıkmıştır. 22 Kasım'da Ukrayna üzerinden trenle Berlin'e varmıştır.²⁶ Serno Alman İmparatorluk Ordusunda Silah Denetim Amirliği görevine getirilmiş ancak bu görevde iki yıl kalmış ve 1920 Mayıs'da emekli olmuştur.²⁷

II. Paşa I Tayyare Bölüğü

II. Kanal Harekâtı için Alman Genelkurmaylığı tarafından tahsis edilen Paşa I Tayyare Bölüğü'nün tesis edilmesi, cepheye ulaştırılması, Kanal Harekâtında ve sonrasında diğer cephelerde ve muharebelerde hava savaşlarını icra etmesi bahsine geçmeden evvel Osmanlı Devleti'nin II. Kanal Harekâtına kadar girdiği muharebelerden söz etmek gerekir. Bu kapsamda Osmanlı'nın ilk muharebe cephesi 2 Kasım 1914'te Kars sınırının Rusya tarafından geçilmesi ile Kafkas Cephesi olmuştur. 6 Kasım'da Rus ordusuna karşı Köprüköy ve Azap Muharebeleri ile başarı sağlanmıştır.²⁸ Ancak 22 Aralık'ta başlayan Sarıkamış Harekâtı 4 Ocak 1915'te başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²⁹

Sarıkamış felaketinden sonra İngiliz birliklerini konuşlandırıldığı Mısır'a taarruz planları yapılmıştır. Almanlar tarafından ortaya atılan ve amacı Mısır'daki İngiliz birliklerini etkisiz hale getirip, İngiltere'nin Hindistan'la bağlantısını keserek Kuzey Afrika'da Alman hakimiyetini tesis etmek olan I. Kanal Harekâtı Cemal Paşa'nın emriyle 2 Şubat 1915'te başlamıştır. Otuz saat süren çatışmalarda 600 kadar Osmanlı askeri tombazları geçmiş ancak İngilizlerin şiddetli top atışları harekâtı sekteye uğratmıştır. Cemal Paşa 3 Şubat'ta harekâtı durdurma kararı almış ve birliğini geri çekmiştir. Türk birlikleri Gazze-Birüssebi hattına geri çekilmişlerdir. Harekât sonucu 1912 şehit, 382 yaralı ve 721 kayıp verilmiştir.³⁰

1916'da Bağdat'ta 2. Tayyare Bölüğü oluşturulabilmiş, bu bölük ilk bombardımanını 13 Şubat'ta Kut'ül Amare üzerinde gerçekleştirebilmiştir.³¹ Bu tarihe kadar İtilaf Devletleri'nin eş zamanlı olarak hem güneyden hem doğudan hem de batıdan var güçleriyle saldırdıkları görülmektedir. İtilaf Devletleri 8 Aralık 1915'te Kut'ül Amare'de yenilgiye uğramışlardır.³² Çanakkale'de de hezimete uğrayan İtilaf kuvvetleri 8-9 Ocak 1916'da Boğazları tamamen tahliye ederek geri çekilmişlerdir Çanakkale'den tahliye edilen birliklerin bir kısmını Mısır'da toplamışlardır. I. Kanal Harekâtı'nın başarısızlığa uğraması stratejik öneme sahip Süveyş Kanalı üzerinden Mısır'a yapılacak ikinci bir harekât fikrini engellememiştir. Bu hareketle hem Avrupa cepheleri hem de Irak cephelerindeki İtilaf güçleri takviye alamayacak, Almanya'nın yükü hafifleyecek ve Mısır'daki İngiliz güçlerine darbe vurulacaktı.³³ Cemal Paşa I. Kanal Harekâtı sonrasında Başkumandanlık Vekaleti'ne bir rapor göndermiş ve bu seferin keşif mahiyetinde olduğunu, düşmanın kapasitesinin öğrenilerek asıl harekât için hazırlık yapıldığını ifade etmiştir. Enver Paşa bu fikre katılmış ve ikinci sefere onay vermiştir. Harekâtın başlamasından önce Cemal Paşa, Alman subay Albay Friedrich Kress Von Kresstein kumandasında bir çöl birliği oluşturmuştur. 14/15 Haziran 1915 tarihli raporunda sefer için gerekli malzeme, teçhizat ve silahların teminini belirtmiştir. Ancak ihtiyaçlar karşılanamamış

²⁶ Bewersdorf, a.g.m., s. 14; Gröschel, a.g.m., s. 1185.

²⁷ Wolf, a.g.e., s. 604.

²⁸ *Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı*, C. 9, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1969, s. 23-24.

²⁹ Uyar-Erikson, a.g.e., s. 490-492.

³⁰ Nevzat Artuç, *Cemal Paşa*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s. 223-224; Yalçın, a.g.e., s. 251.

³¹ Flanagan, "The Reports of Erich Serno 1", s. 125-127.

³² Yalçın, a.g.e., s. 195.

³³ *BDH Türk Hava Harekâtı*, s. 110.

bunun üzerine Cemal Paşa 21 Temmuz 1915'te Enver Paşa'ya yeni bir rapor göndermiş ve isteklerini tekrarlamıştır. Almanya'nın yardımı olmadan bu ihtiyaçların karşılanamayacağını ifade eden Enver Paşa cevabi raporunda, Almanya'nın bu taleplere kayıtsız kalamayacağını da belirtmiştir. Buna binaen Birinci Kuvve-yi Seferiye Kumandanı Albay Kresstein'ni Almanya'ya göndermiştir.³⁴

Albay Friedrich Kress Von Kresstein Kanal'a yapılacak ikinci harekât için gerekli olacak hava gücünün temin edilmesi için Binbaşı Erich Serno ile görüşmüştür. Serno bu ihtiyacın karşılanması için 20 Şubat 1916 tarihinde Berlin'den gelen ilk Balkan trenine binerek tekrar Berlin'e hareket etmiş ve buradan Kuzey Fransa'da Charleville'de bulunan Alman Genelkurmay Karargahına gitmiştir. Serno Alman Genelkurmay Başkanı Ludendorff'la görüşerek II. Kanal Harekâtı için gerekli olacak tayyareleri talep etmiş ve bu konuda rapor sunmuştur.³⁵ Yapılan görüşmeler sonunda bu sefer için hava gücü olarak makineli tüfekle donatılmış 6 adet çift kanatlı Rumpler C ve Pfalz uçakları, 5 pilot ve 3 bakım personelinin oluşan bir tayyare müfrezesi Döberitz'de oluşturulmuştur. Almanlar Kanal'a yapılacak ikinci harekâta *Paşa Harekâtı* dedikleri için³⁶ oluşturulan tayyare müfrezesine de *Paşa I Tayyare Bölüğü* adını vermişlerdir. Tayyare Bölüğünün resmi adı 300. Tayyare Bölüğü idi. Tayyare Bölüğünün tüm personeli Alman olmakla beraber Alman üniformalarını giymişlerdir. Bölük teknik bakımdan daha iyi durumda idi ve kıyafetler hâkî kahverengi, miğferler de iklime uygun şekilde seçilmişlerdir. Bölüğün komutanı olarak Yüzbaşı Heemskrek atanmıştır.³⁷

Paşa I Tayyare Bölüğü sekiz haftalık tren yolculuğu ile sevk edilmiş ve nisan ayında Birüssebi'de bulunan hava alanına varmıştır. İlk moral uçuşunu Kudüs üzerinde gerçekleştiren bölük için yedek hava alanı El-Ariş'te yapılmıştır. 15 Nisan 1916'da keşif amaçlı Mısır üzerinde uçuş icra edilmiştir. II. Kanal Harekâtı öncesinde yapılan 23 Nisan 1916 Katya Muharebelerinde 4. Ordu için hava fotoğrafları çeken Paşa I Tayyare Bölüğü, El Kantara ve Port Said'de İngiliz kuvvetlerine karşı havadan bomba ve çivi atmıştır. Katya Vahası bölgesindeki İngiliz öncü birliklerine sürpriz saldırılar gerçekleştirilmiş, İngiliz Yoemanry Süvari Alayı esir alınmıştır. Albay Von Kresstein öncü birliğine şu konuşma ile teşekkür etmiştir; *"Son zamanlarda tatmin edici bir şekilde tamamlanan sefer başarısının büyük bir kısmı özellikle havacılar sayesinde alındı. Takdire şayan, üstün nitelikli raporlar sundular. Çünkü bu zor arazide başka şansları yoktu. Etkili bombalama ve makineli tüfeklerle düşmana ciddi hasar verdiler. Uçakların uçuşlarını riskli hale getiren eksiklikleri olmasına rağmen gerçekleşen ve bu birkaç saat süren zorlu uçuşlara özellikle dikkat edilmesi gerekiyor. Pilotlar ve rasitlar enerji, tutku ve bağımsızlık duyguları ile uçaklarını her zaman büyük bir istekle harekete geçirmeye hazır hale getirmek için çalıştılar. Pilotlar Üsteğmen Euringer ve Teğmen Henckel'e ve rasitlar Üsteğmen Berthold ve Üsteğmen Salter'e yürekten şükranlarımı ve takdirlerimi sunuyorum."*³⁸

II. Kanal Harekâtı veya diğer adıyla Romani Muharebesi 2 Ağustos 1916'da yaklaşık 100.000 kişilik bir kuvvetle ve Paşa I (300.) Tayyare Bölüğü'nün desteğiyle başlamıştır. Paşa I Tayyare Bölüğü'nün 6 adet uçağı düşük irtifadan bombalar ve makineli tüfek ateşiyle taarruza havadan destek vermiştir. İngiliz uçakları da bu saldırıya mukabelede bulunmuşlar ve karşılıklı hava muharebeleri yaşanmıştır. Muharebenin ilk günü bölük tek bir zayıat vermemiş, bir düşman uçağını düşürmüş ve birçoğuna hasar vermiştir. Ancak düşmanın kuvvetli tahkimatı ve güçlü top atışı ile taarruz geri püskürtülmüştür. Cemal Paşa derhal El-

³⁴ Artuç, a.g.e., s. 231-236.

³⁵ Flanagan, "The Reports of Erich Serno 1", s. 131-132.

³⁶ Artuç, a.g.e., s. 236.

³⁷ Flanagan, "The Reports of Erich Serno 1", s. 133; Wallach, a.g.e., s. 180; Yalçın, a.g.e., s. 255.

³⁸ Flanagan, "The Reports of Erich Serno 1", s. 139.

Ariş hattına ricat kararı almış ve savunma hattı oluşturulmuştur. Bu tarihlerde İngilizler ileri taarruza geçmişlerdir.³⁹

İngilizler karşısında ricat eden Türk birlikleri Hanyanus ve Tel Hafir'de tutunmuşlardır. Paşa I Tayyare Bölüğü de Ramle'ye intikal etmiştir. 16 Aralık 1916'dan itibaren Ramle'den kalkan uçaklar keşif ve taarruz görevlerini icra etmişlerdir. 9 Ocak 1917 tarihi itibarıyla envanterinde altı adet uçak bulunan bölük bir adet İngiliz uçağı düşürmüştür. Uçak sayısını yetersiz bulan 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa Başkomutanlık Karargâhına gönderdiği raporda uçak sayısının iki misline çıkarılmasını istemiştir. Rapor üzerine Bnb. Serno'nun girişimiyle Paşa I Tayyare Bölüğü Albatros D II ve Rumpler C uçaklarıyla takviye edilmiştir.⁴⁰

Paşa I Tayyare Bölüğü 25 Mart'ta İngilizlerin Gazze saldırısı ile başlayan Birinci Gazze Muharebesinde 3. Süvari ve 16. Piyade Tümenlerine havadan destek vermiştir. İngilizler için hayati önem taşıyan su boru hattı 10 Nisan'da bölüğün bombardımanıyla tahrip edilmiştir. Birinci Gazze Muharebesi Türk birliklerinin zaferiyle sonuçlanmıştır.⁴¹ İngilizler 19 Nisan'da tekrar taarruza geçmişlerdir. İkinci Gazze Muharebeleri olarak adı geçen bu saldırılarda Ramle'de bulunan Paşa I (300.) Tayyare Bölüğü İngilizlerin ileri harekâtını hava keşifleriyle tespit etmiş, birliklerin kapasiteleri hakkında önemli bilgiler sağlamıştır. Ayrıca bölük düşman hedefler üzerine 1000 kg bomba atmıştır. İngiliz çöl demiryolu ve Nil su hattı Paşa I Tayyare Bölüğünün hava bombardımanları ile tahrip edilmiştir. Bölüğün pilotlarından Ütğm. Felmy, Ütğm. Falke ve Ütğm. Krüger başarılarıyla ün kazanmışlardır. Paşa I Tayyare Bölüğü Bağdat'ta konuşlu olan 2. Tayyare Bölüğü'ne de destek vermiş, malzeme ve yedek parça yardımında bulunmuştur. Mayıs ayında Balah alanındaki İngiliz tesisleri bombalanmış ve bu ay iki İngiliz uçağı düşürülmüştür. 30 Ekim'de başlayacak olan Üçüncü Gazze Muharebelerine kadar aralıksız olarak hava saldırıları devam etmiştir.⁴²

İtilaf Devletlerinin Osmanlı'ya saldırdığı bir diğer cephe ise Çanakkale olmuştur. Çanakkale Boğazı'na bir saldırı yapılması, böylece Rusya'ya ikmal, iaşe yardımında bulunulması, İstanbul'un ele geçirilerek Osmanlı'nın savaş dışı bırakılmasını amaçlayan Çanakkale Muharebeleri 15 Şubat 1915'te İtilaf donanmasının Seddülbahir ve Kumkale istihkamlarını topa tutmasıyla başlamıştır.⁴³ 18 Mart'ta asıl saldırısını başlatan İtilaf güçleri Boğazları geçmek için kara-hava ve deniz gücü unsurlarını kullanmışlardır. Saldırıya karşı topçu atışlarıyla karşılık veren Türk birlikleri hava gücü ile de desteklenmiştir. Yzb. Serno'nun da keşif uçuşu icra ettiği bu muharebelerde İtilaf donanması Boğazları geçmeyi başaramamıştır.⁴⁴ 25 Nisan'da kara çıkarması yapan İtilaf kuvvetleri ağustos ayına kadar havadan da saldırılarını sürdürmüştür.⁴⁵

Çanakkale'de muharebeler devam ederken 9 Aralık 1914'te Basra Körfezi'nden çıkarma yapmış olan İngiliz 6. Tümeni 12 Nisan 1915'te Kut'ül Amare'ye kadar ilerlemişlerdi. 3 Haziran 1915'te Kut'ül Amare düşmüş ancak 24 Temmuz'da İngilizler Selman-ı Pak'ta durdurulmuşlardır. Bu muharebelerde İngilizlerin elinde tayyareler bulunurken Türk tarafında ancak 1 Şubat 1916 tarihinden itibaren tayyareler uçuş gerçekleştirebilmiştir.⁴⁶

³⁹ Artuç, a.g.e., s. 247-248.

⁴⁰ BDH Türk Hava Harekâtı, s. 190-191.

⁴¹ Flanagan, "The Reports of Erich Serno 1", s. 225-226; Arı, a.g.e., s. 269.

⁴² BDH Hava Harekâtı, s. 196-200; Artuç, a.g.e., s. 245.

⁴³ Hayati Aktaş, *Türk-Alman Askeri İlişkileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1994, s. 156-158.

⁴⁴ Flanagan, "The Reports of Erich Serno 1", s. 104-105; Yalçın, a.g.e., s. 122.

⁴⁵ Soner Oran, "Çanakkale Cephesinde Hava Harekâtı ve Safhaları", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 13, S. 51, (2013), s. 660-666.

⁴⁶ Yalçın, a.g.e., s. 188-190.

III. Paşa II Tayyare Bölükleri

11 Mart 1917 tarihinde Bağdat İngilizlerin eline geçmiş, bu durum Osmanlı ve İslam coğrafyasında infiale sebep olmuştur. Bu kutsal şehrin ne pahasına olursa olsun geri alınması için derhal harekete geçilmiştir. Bölgede bulunan birliklerin, özellikle 6. Ordu'nun zayıf mevcudu nedeniyle Bağdat'ın geri alınması söz konusu olamayacağı için Harbiye Nazırı Enver Paşa Mayıs ayında Almanya Charleville'de bulunan Alman Genelkurmay Karargâhına gitmiştir. Burada yetkililerle görüşen Enver Paşa yaptığı anlaşmalar sonucu 15000 kişilik bir askeri birlik oluşturulması sözünü almıştır. Bu birlik Bağdat'ın geri alınması için kullanılacaktır. Zamanla 18000 kişiye çıkarılacak olan bu birliğe 2. *Paşa Birliği* adı verilmiştir.⁴⁷ Resmi adı Yıldırım Ordular Grubu (Heeresgruppe F) olan birliğin komutanlığına ise eski Alman Genelkurmay Başkanı ve o tarihlerde Makedonya cephesinde görev yapmakta olan General Erich Von Falkenhayn atanmıştır.⁴⁸ Almanların Paşa Birliği adı verdiği Yıldırım Ordular Grubu uhdesine verilmek üzere hava gücü oluşturulmasına da karar verilmiş ve bu maksatla Bnb. Erich Serno Almanya'ya gitmiştir. Serno Alman Genelkurmaylığı ile yaptığı görüşmelerde Yıldırım Ordular Grubu için dört adet tayyare bölüğü kurulmasını tartışmıştır. Durumun vahametini ve aciliyetini rapor eden Serno, Paşa II Tayyare Bölükleri adıyla (301., 302., 303., 304.) tayyare bölükleri oluşturulmasını sağlamıştır.⁴⁹ Uçakların, yedek parçalarının ve diğer malzemelerin parası peşin verilmediği için Alman maliyesi zorluk çıkarmış ancak Serno devreye girerek meseleyi halletmiştir. Paşa II Tayyare Bölüklerinin teşkilinde 300. Tayyare (Paşa I) Bölüğü örnek alınmıştır. Dolayısıyla bu bölüklerin personeli de Almanlardan oluşmuş ve Alman üniformaları giymeye devam etmişlerdir. Toplamda seksen uçucu ve sekiz yüz yer teknik destek personelden oluşturulan bölüklerde 40'ı keşif, 16'sı avcı olmak üzere uçak sayısı 56 adet olmuştur. Keşif uçakları AEG C IV, avcı uçakları ise Albatros tipi uçaklarıydılar.⁵⁰ Bölüklerin genel komutanı Yzb. Heemskrek olmak üzere, 301. Bölük Komutanı Yzb. Bieneck, 302. Bölük Komutanı Yzb. Elias, 303. Bölük Komutanı Yzb. Schumburg, 304. Bölük Komutanı Yzb. Walz ve Yzb. Warsow seçilmişlerdir. Paşa II Tayyare Bölükleri 1917 ağustosunda İstanbul Tayyare Mektebi'ne varmışlar burada tekrar monte edilerek Eylül ayından Haydarpaşa Garı'ndan intikal için hareket etmişlerdir. Ancak bu tarihte Haydarpaşa Garı'na İngilizler tarafından sabotaj düzenlenmiş ve iki uçak gayri faal duruma düşmüştür. Kalan uçaklarla sevkiyata devam edilmiş ve tayyarelerin yerlerine ulaşması yaklaşık on hafta sürmüştür. Güzergâh üzerinde çeşitli olumsuz nedenlerle sekiz uçak daha hasara uğramıştır.⁵¹ Planlanan yerlerine ancak Kasım ayında ulaşan tayyarelerle bölükler teşkil edilmişlerdir. Buna göre 301. Bölük Ramle'de, 302. Bölük El Safir'de, 303. Bölük Ettine'de, 304. Bölük Arakelmensir'de görevlerine başlamıştır.⁵²

Yıldırım Ordular Grup Komutanı General Falkenhayn 1917 yılı Nisan ayında Filistin cephesine gelmiş ve incelemelerde bulunmuştur. İncelemeler sonunda Halep'te toplantı yapılmış ve bu cephenin takviyesine karar verilmiştir. 19. Tümen ve 3. Kolordu güneye yönlendirilmiş, 4. Ordu lağvedilmiş, 20. ve 22. Kolordularla Sina Cephesi Komutanlığı birleştirilerek 8. Ordu teşkil edilmiştir. Bağdat'ın geri alınması fikrinden vaz geçilmiş, Filistin cephesine öncelik verilmiştir.⁵³ Ancak İkinci Gazze Muharebelerinin sonuna gelindiği bu tarihlerde uygun bir strateji belirlenememiş, komutanlar arası sürtüşmeler sürmüştür.

⁴⁷ Kurter, a.g.e., 131.

⁴⁸ Kansu-Şenöz-Öztuna, a.g.e., s. 283.

⁴⁹ Kurter, a.g.e., 131; Yalçın, a.g.e., s. 281.

⁵⁰ Kurter, a.g.e., 133; Yalçın, a.g.e., s. 216-217.

⁵¹ Peter Flanagan, "The Reports of Erich Serno 2", *Cross And Cockade Journal*, Vol. 11, Nu.3, 1970, s. 229-230.

⁵² *BDH Türk Hava Harekâtı*, s. 220.

⁵³ Keyüsk-Tanman, a.g.e., s. 97-98.

Zamanla kuvvetlerini takviye eden İngilizler üstün duruma geçmişlerdir. Paşa Tayyare Bölüklerinin görevlerine başlamasına kadar da oldukça zaman geçmiştir. İkinci Gazze Muharebelerinin ardından General Allenby komutasındaki İngiliz kuvvetleri ekim ayında hücumu geçmiştir. 31 Ekim'de Türk savunması kırılmış, İngilizlerin Birüssebi'yi almasıyla Gazze düşmüştür. İngilizler 2 Kasım'da Katya ve Bir-i Abd'ı işgal etmişlerdir. 8. Ordu Komutanı Albay Friedrich Kress Von Kresstein, Mareşal Falkenhayn'ın onayıyla Gazze'yi boşaltmıştır.⁵⁴

Paşa II Tayyare Bölükleri Üçüncü Gazze Muharebelerine iştirak etmişlerdir. Tayyareler 3000-3500 metre rakımlarda uçuşlar gerçekleştirmişlerdir. İngilizlerin Bristol Fighter uçaklarıyla hava muharebelerine girmişler ancak bu manevra kabiliyeti yüksek uçaklara karşı hava üstünlüğü sağlayamamışlardır.⁵⁵ 9 Kasım'da Türk birlikleri Gazze'den çekilmişlerdir. Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı Halep'ten Kudüs'e taşınmıştır. Fevzi Paşa komutasındaki 7. Ordu Kudüs'e ricat etmiştir. Bu tarihlerdeki muharebelerde Paşa Tayyare Bölükleri tarafından 31 adet İngiliz uçağı düşürülmüştür.⁵⁶ Ancak kazanılan başarılar karşısında kayıplar da yaşanmıştır. Paşa Tayyare Bölükleri 1917 yılında toplamda 23 uçak kaybetmiştir. Sert fırtınalar ve nem uçakları kötü yönde etkilemiştir. Yağışlar nedeniyle pistler bataklığa dönmüş, askerde moral bozukluğu, gönülsüzlük ve durgunluk baş göstermiştir.⁵⁷

1918 yılı ocak ayında 302., 303., ve 304. Tayyare Bölüklerinin İngilizlere karşı müşterek saldırıları devam etmiş ve görece başarı sağlanmıştır. Bahar aylarında da denge kurulmuş, düşman kamplarına ve pistlerine bombalama yapılmıştır. 301. ve 303. Bölükler Cenin şehrinde, 302. ve 304. Bölükler Taberiye Gölü yakınlarından kalkış yapmışlardır. 300. ve 302. Bölükler 8. Ordu'ya, 301. ve 303. Bölükler 7. Ordu'ya destek vermişlerdir. 302. Tayyare Bölüğü şubat ayında Amman'da konuşlanmış ve Şerif Hüseyin emrindeki Arap isyancılara karşı buradan kalkış yaparak hava hareketleri icra etmiştir. Mart ayında Almanya'dan bir başka bölük daha Türkiye'ye varmıştır. 20 adet Albatros D V tipi uçaklardan müteşekkil olan 305. Tayyare Bölüğü Cenin'e transfer edilmiştir. Bnb. Serno Nisan ayında Alman Genelkurmaylığı ile temaslarda bulunmuş Paşa Tayyare Bölüklerini 8 adet 260 HP Rumpler C IV ve LVG C V uçaklarıyla güçlendirmiştir. 5000 metre irtifaya çıkabilen motor gücü yüksek bu sekiz uçak, tayyare bölükleri arasında bölüştürülmüştür.⁵⁸

Haziran ayında Erich Serno cepheyi teftişe çıkmış Musul, Rayak, Amman ve Bağdat şehirlerinde temaslarda bulunarak tayyare bölüklerinin ihtiyaçlarını tespit etmiştir. Serno seyahatinde dizanteriye yakalanmış ve 213. Sahra Hastanesinde üç gün tedavi görmek zorunda kalmıştır. Tedavisi sonunda, Bağdat Demiryoluyla İstanbul'a dönmüştür. Serno temmuz ayı sonunda acil ihtiyaç duyulan uçakları almak için Almanya'ya hareket etmiştir. Berlin'de de dizanteri tedavisi görmek zorunda kalmıştır. İki hafta hastane tedavisinin ardından Alman Genelkurmaylığı ile görüşmelerde bulunmuş ve birkaç uçak temin edebilmiştir. Ancak vaat edilen uçakların bazıları verilmiş bunların cephelere gelmesi de Eylül ayını bulmuştur. 20 Eylül 1918'de İngilizler Osmanlı-Alman mevzilerini yararak Nasıra'yı ele geçirmişlerdir. 30 Eylül'de müttefik Bulgaristan teslim olmuştur.⁵⁹ Hemen tüm cephelere çöküş başlamış, üstün düşman gücü ve imkanları, kayıplar, hastalık ve kıtlık gibi nedenler büyük tahribat yaratmıştır. İngilizler Alman birimlerine kıyasla yedi-sekiz kat daha üstünlüğe sahip olmuşlardır. 300. ve 302. Tayyare Bölükleri operasyonlarını durdurmak zorunda

⁵⁴ Cemal Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi Nasıl Kaybettik", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Dergisi*, S. 55, (2017), s. 160-165.

⁵⁵ Flanagan, "The Reports of Erich Serno 2", s. 232.

⁵⁶ Kansu-Şenöz-Öztuna, a.g.e., s. 343.

⁵⁷ Flanagan, "The Reports of Erich Serno 2", s. 234.

⁵⁸ Peter Flanagan, "The Reports of Erich Serno 3", *Cross And Cockade Journal*, Vol. 11, Nu.4, 1970, s. 348-354.

⁵⁹ Gröschel, a.g.m., 1180-1181.

kalmışlardır. 301. Tayyare Bölüğü ağustos ayından itibaren tamamen yok olmuştur. Envanterde sadece üç ila dört uçakla 303., 304., ve 305. Tayyare Bölükleri operasyonlarına devam edebilmişlerdir. 23 Ekim'de Halep'in düşmesiyle Müslimiye'de konuşlu olan 305. Tayyare Bölüğü İngilizlerin saldırısı sonucu imha olmuştur. Elde kalan diğer tayyareler ya düşmanın eline geçmemesi için yakılarak imha edilmiş ya da kurtarılabilenler Anadolu'ya; Adana ve Elâzığ gibi şehirlere kaçırılmışlardır.⁶⁰

26 Ekim 1918'de Yıldırım ordular Grubu Karargâhı Adana'ya intikal etmiştir. Komutanlığını Mustafa Kemal Paşa'nın devraldığı Türk birlikleri Halep'in kuzeyine çekilmişlerdir. İngilizler 30 Ekim'de Musul'a girmişlerdir. 31 Ekim'de savaşın bitişini ilan eden Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Mütarekenin ilgili maddesi uyarınca Türk ordusundaki tüm Alman askerlerin Türk topraklarını terk etmesi icap etmiş, bu kapsamda Bnb. Erich Serno da 5-6 Kasım'da İstanbul'dan gemi ile yola çıkarak, Ukrayna ve Rusya üzerinden Berlin'e ulaşmıştır.⁶¹

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu 18. yüzyıldan itibaren güç ve toprak kaybetmeye başladığında ordunun modernize edilmesi, yeni savaş tekniklerinin adapte edilmesi ve modern askeri okulların açılması yönünde girişimlerde bulunmuş, bu kapsamda Avrupa'nın güçlü ordularına sahip ülkelerinden subaylar getirtip bu subaylardan orduda reform yapmaları istenmiştir. Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya ile ittifaka giden süreçte ordunun Alman silahları ile donatılması Sultan II. Abdülhamit döneminde olmuştur. 1909'da iktidara geçen İttihad ve Terakki erkânı da kara gücünde Almanlarla iş birliğine yönelmiş, ordunun eğitimini ve reformunu Alman subaylarla gerçekleştirmek istemişlerdir. Ancak hava gücü konusunda Fransa tercih edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı'nın savaşa dahil olmasıyla Türk askeri havacılığının başına müttefik Almanya'dan Ütgm. Erich Serno getirilmiştir. Savaşın başında neredeyse yok denecek durumda olan Türk hava gücü Almanya'dan alınan tayyarelerle güçlendirilmiştir. Tayyare temininde Erich Serno kilit rol oynamış ve 17 adet tayyare bölüğü kurulmuştur. Oluşturulan tayyare bölüklerinde hem Türk hem de Alman askeri personel görev yapmışlardır. Ancak II. Kanal Harekâtı için kurulan Paşa I (300.) Tayyare Bölüğü ve Yıldırım Ordular Grubu için oluşturulan Paşa II (301., 302., 303., 304., 305.) Tayyare Bölükleri bu duruma istisnadır. Dikkat edilirse Paşa Tayyare Bölükleri Almanya için kritik öneme sahip, savaşın seyrini değiştirecek cephelerde kurulduğu görülür. Bu bölüklerin uçucu ve yer bakım ekibi tamamıyla Alman olup personelin üniformaları da Alman üniformalarıdır. Lojistik yönünden ve yer destek malzemeleri bakımından da daha iyi durumdadırlar. Emir komuta sorumluluğu Türk Başkomutanlığı başta olmak üzere Hava Kuvvetleri Komutanı mevkiindeki Bnb. Erich Serno'dadır. Ancak Paşa Tayyare Bölüklerinin diğer cephelerde kurulan tayyare bölüklerinin envanterinde bulunan uçaklardan daha iyi uçaklara sahip olduğu söylenemez. Paşa Tayyare Bölüklerindeki uçaklar diğer tayyare bölüklerinde bulunan uçaklarla aynı tip ve özelliktedirler. İngiltere'nin sahip olduğu gelişmiş uçaklar hava muharebeleri yönünden savaşın seyrini belirlemiş ve cephelerdeki Türk-Alman tayyarelerine galebe çalmışlardır. Kara gücü, deniz gücü, lojistik destek, moral motivasyon ve istihbarat gibi birçok faktör bu duruma katkıda bulunmuştur. Paşa Tayyare Bölüklerinin uçakları hem Kanal Harekâtında hem de Filistin ve Irak cephelerinde cansiperane muharebe etmişlerse de sayılan bu etkenler neticesinde sonucun Osmanlı Devleti lehine olmasını sağlayamamışlardır.

⁶⁰ Flanagan, "The Reports of Erich Serno 3", s. 356-361.

⁶¹ Bewersdorf, a.g.m., s. 14; Gröschel, a.g.m., s. 1185.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 234/00150, 17 Cemaziye'l-Evvel 1332.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Bâbîâli Evrak Odası Evrakı (BEO), 4330/324700, 17 Safer 1333.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Bâbîâli Evrak Odası Evrakı (BEO), 4393/329441, 6 Rebi'ül-Evvel 1332.

B. Kitap ve Makaleler

AKTAŞ, Hayati, *Türk-Alman Askeri İlişkileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1994.

ALKAN, Necmettin, *Sultan II. Abdülhamit Arafta Bir Hünkâr*, Kronik Kitap, İstanbul 2023.

ARI, Kemal, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.

ARTUÇ, Nevzat. *Cemal Paşa*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

BEWERSDORF, George, "Der Osmanische Major Erich Serno", *Orden Und Ehrenzeichen*, (2006): 11-18.

Birinci Dünya Harbi Türk Hava Harekâtı. C. 9, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1969.

FLANAGAN, Peter, "The Reports of Erich Serno 1", *Cross And Cockade Journal*, Vol. 11, Nu.2, (1970): 97-145.

FLANAGAN, Peter, "The Reports of Erich Serno 2", *Cross And Cockade Journal*, Vol. 11, Nu.3, (1970): 224-244.

FLANAGAN, Peter, "The Reports of Erich Serno 3", *Cross And Cockade Journal*, Vol. 11, Nu.4, (1970): 346-370.

GRÖSCHEL, Dieter "Alter Adler Major Erich Serno (1886-1963) Berufsoffizier und Militärflieger 1906-1920", *Das Propellerblatt*, Nu. 32, (2012): 1174-1196.

JOLL, James, Gordon Martel, *Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?*, İstanbul 2018.

KANSU, Yavuz, Sermet Şenöz, Yılmaz Öztuna, *Havacılık Tarihinde Türkler* C. 1, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara 1971.

KEMAL, Cemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi Nasıl Kaybettik", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Dergisi*, S. 55, (2017): 125-176.

KEYÜSK, Mazlum, Sıtkı Tanman, *Türk Havacılık Tarihi (1912-1923)*, 1912-1914 1. Kitap, Hava Basımevi, Eskişehir 1950.

OĞUZ, Sinemis, *Türk Havacılığında İlkler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul 2017.

OKAR, Avni, *Türkiye'de Tayyarecilik*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.

ORAN, Soner, "Çanakkale Cephesinde Hava Harekâtı ve Safhaları", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 13, S. 51, (2013): 653-678.

ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

TUNÇAY, Mete, *Siyasal Tarih, Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980*, C. 4, (ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 1995.

TURFAN, Ruhi, Mehmet Şevki Yazman, *Tarihte Türk-Alman Dostluk İlişkileri*, Nurettin Uyan Kitap Fabrikası, İstanbul 1969.

UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih 1789-1914*, Der Yayınları, İstanbul 2012.

- UYAR, Mesut, Edward J. Erikson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- UZUNOĞLU, Uğur, "Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Hava Kuvvetlerinin Teşkilatlanmasında Etkin Rol Oynayan Alman Havacı Subay Erich Serno (1886-1963)", *Havacılık Tarihi Sempozyumu*, İstanbul 2012.
- WALLACH, Jehuda, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985.
- WOLF, Klaus, *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi'nde Alman-Türk Askeri İttifakı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- YALÇIN, Osman, *Türk Hava Gücü, Kuruluşu, Yükselişi ve İlk Seferleri (1911-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- YALMAN, Ahmet Emin, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- YENER, Tevfik, *Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı İmparatorluğu*, İnkılap Yayınevi, Ankara 2010.

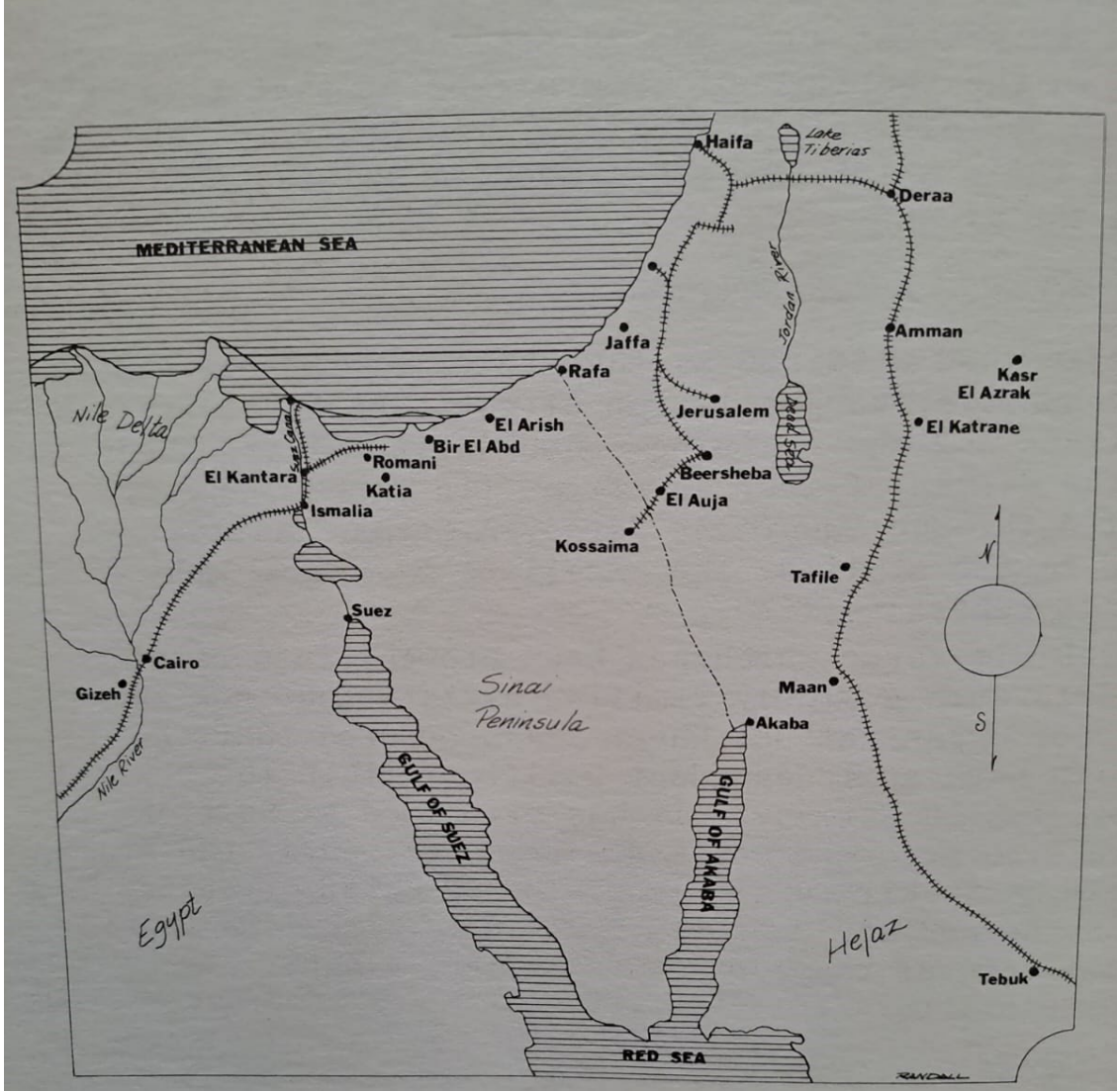

EKLER

Ek-1: Yüzbaşı Erich Serno'nun Fotoğrafı (Flanagan, "The Reports of Erich Serno 1", s. 99.)

Ek-2: Paşa I (300.) Tayyare Bölüğünün Görev Yaptığı Sina ve Hicaz Cephesi. (Flanagan, "The Reports of Erich Serno 1", s. 128)

Ek-3: El-Ariş'te Paşa I (300.) Tayyare Bölüğü: Oturanlar Soldan Sağa İkinci Sırada Ütğm. Bülow, Üçüncü Yzb. Heemskrek, Dördüncü Yzb. Henkelburg ve Ütğm. Felmy. (Flanagan, "The Reports of Erich Serno 1", s. 134)